

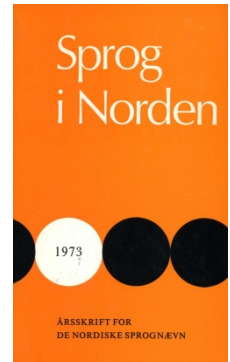
Sprog i Norden

Titel: Fra Norsk språknemnd til Norsk språkråd. Redegjørelse på møte av de nordiske språknemnder i Bergen 6.-8. oktober 1972

Forfatter: Gorgus Coward

Kilde: Sprog i Norden, 1973, s. 19-25

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Fra Norsk språknemnd til Norsk språkråd

Redegjørelse på møte av de nordiske språknemnder i Bergen
6.—8. oktober 1972

Av Gorgus Coward

Norsk språkråd har sitt utgangspunkt i en komité, som ble oppnevnt ved kongelig resolusjon av 31. januar 1964, og gjerne kalles Vogtkomiteen etter formannen, daværende rektor ved Universitetet i Oslo, professor Hans Vogt. Dens mandat var

“Å ta opp til drøfting heile språksituasjonen i landet og gjera framlegg om tiltak som komiteen meiner kan tene til å ta vare på og utvikle vår norske språkarv.

Særskilt skal komiteen vurdere:

Om og i tilfelle korleis Norsk språknemnd, eventuelt utbygd til eit norsk språkakademi, kan få tilslutning frå alle som er interessert i å verne og auke rikdommen i norsk språk,

om Norsk språknemnd eller eit Norsk språkakademi og dei oppgaver dette organet skal ha, bør lovfestast,

om det bør gjevast nye lovreglar for administrasjon, skole og kringkasting på det språklege området,

og i tilfelle koma med framlegg til ny lov eller til nye lovreglar i lover som nå gjeld.”

Bakgrunnen for oppnevnelsen av Vogtkomiteen var dels visse stridigheter om språkspørsmål som blant annet hadde ført til rettssaker om avstemningsmåte i folkeskolen når det gjaldt valg av målform, om språkbruk i Norsk Rikskringkasting, og om stedsnavn, dels mer generelt frykten for det press som små språksamfunn blir utsatt for av ord og uttrykk fra de store språk, hos oss i første rekke det angloamerikanske, og dels utvilsomt også det forhold at Norsk språknemnd ikke hadde fått oppslutning av alle avskygninger innenfor norsk språk-

debatt. Riksmålsbevegelsen, som ikke hadde godtatt rettskrivningen av 1938, og enda mindre forsøkene på å gjennomføre de radikale former av denne, hadde fra Norsk språknemnd ble opprettet i 1952, ikke villet delta i dens arbeid. Den godtok ikke formålsparagrafen i vedtektene om at språknemnda i sitt arbeid skulle "fremja tilnærming mellom dei to skriftmåla på norsk folkemåls grunn". Bevegelsen hadde videre ført en skarp kamp mot det Framlegg til læreboknormal som Norsk språknemnd hadde gjort ferdig i 1957, og motsatte seg også den læreboknormal som kom i 1959. Jeg skal ikke her komme nærmere inn på hele den situasjon, som antagelig vil være vel kjent.

Efter en analyse av den norske språksituasjon tok *Vogtkomiteen* for seg forskjellige sider av de norske språkproblemer: ordbokssituasjonen, målbruk i statstjenesten, språket i skolene, språkbruken i Norsk Rikskringkasting, stedsnavnsproblemet, navn på målformene, for så å diskutere det som mandatet særlig hadde pålagt komiteen, spørsmålet om *råd* eller *akademi* for norsk språk. Vogtkomiteen konkluderer med å foreslå opprettet et "råd for språkvern og språkdyrking" (og bruker betegnelsen Språkvernrådet), den gir forslag om lov for dette rådet, vedtekter for det, hvor blant annet sammensetningen av rådet blir angitt, og den oppdeling i seksjoner og med en egen fagnemnd i rådet som vi senere har fått. Komitéinnstillingen som forelå i mars 1966, ble sendt til uttalelse hos en rekke institusjoner og organisasjoner (selvsagt blant annet i Norsk språknemnd) og ble behandlet i departementet og i Stortinget, inntil loven ble vedtatt av Stortinget 18. juni 1971.

Under behandlingen hadde Vogtkomiteens forslag fått atskillige forandringer, både når det gjaldt navn på rådet og formuleringen av loven og vedtektene, især når det gjaldt rådets sammensetning. Endringene er kanskje mer av formell enn reell natur (bortsett fra bestemmelsene om sammensetningen av rådet), selv om det muligens kan vise seg at de reelle virkninger kan være andre enn man har tenkt seg. Jeg vil her ikke gå i detalj og ikke komme inn på de forskjellige uttalelser og hele debatten omkring Vogtkomiteens forslag.

Stort sett fikk innstillingen en god mottagelse (som også komiteen i seg selv hadde fått — den ble f.eks. i starten ofte omtalt som “språkfredkomiteen”) og førte, tror jeg nok en kan si, til en fredeligere atmosfære i språkdebatten. Men “språkfred” kan en vel neppe vente seg.

Før jeg helt forlater Vogtkomiteen, kan det kanskje være riktig å nevne hva denne komité, eller i hvert fall ganske mange av dens medlemmer, seg imellom hadde tenkt seg med det nye språk(vern)råd. Vogtkomiteen var selv sammensatt av mennesker med ulike språksyn, de representerte — uten selv å være språkforskere eller fagfolk i denne sammenheng — mange avskyninger innenfor norsk språk. Komiteen ble etter hvert et forum for en fri og åpen meningsutveksling, hvor jeg fikk inntrykk av at forståelsen for “motpartens” meninger var stadig økende. Med Språkrådet tenkte komiteen seg en videreføring av dette, samtidig som det selvfølgelig måtte få helt konkrete arbeidsoppgaver — i likhet med dem Norsk språk-nemnd hadde.

Sammenligner vi mer konkret de to organer, ser vi:

1. Det ble gitt en *lov* om Norsk språkråd.
2. I denne lov fastsettes i § 1 a et langt mer vidtgående arbeidsfelt — kanskje er det riktigere å si *oppgavefelt* — enn det Norsk språk-nemnd hadde, idet det heter:

“Norsk språkråd skal

- a) verne om den kulturarv som norsk skriftspråk og talespråk representerer, fremme tiltak som kan øke kunnskapen om norsk språk, dets historie og egenart, fremme toleranse og gjensidig respekt i forholdet mellom alle som bruker norsk språk i dets forskjellige varianter, og verne om den enkelte borgers rettigheter når det gjelder bruken av språket.”

De oppgaver som her blir nevnt, er av *språkpolitisk*, kanskje kunne det også kalles av *språkmoralsk* natur. Det er en tyngende forpliktelse Norsk språkråd har i å virkeliggjøre de påbud som dette punkt innebærer. Det ligger i sakens natur at oppgavene har fått en bred og generell utforming; desto viktigere blir det da å sørge for at påbudene ikke blir stående som smukke ord, men kan virkeliggjøres både i konkrete ved-

tak og i den ånd som burde prege rådets forhandlinger og beslutninger. Noe tilsvarende påbud hadde vedtektene for Norsk språknemnd ikke, men jeg tviler ikke på at medlemmene ofte kan ha hatt slike ideer i tankene under nemndas drøftelser.

For Språknemnda ble det i vedtektene innledningsvis bare fastslått: "Norsk språknemnd er eit rådgjevande organ." I lov om Norsk språkråd heter det i § 1 at rådet videre skal

"b) følge utviklingen av norsk skriftspråk og talespråk og på dette grunnlag fremme samarbeid i dyrkingen og normeringen av våre to målformer og støtte opp om utviklingstendenser som på lengre sikt fører målformene nærmere sammen."

Dette synes å være den bestemmelse som skapte størst problemer når det gjaldt å finne en formulering som kunne vinne almindelig tilslutning. Her er vi på det felt hvor vedtektene for Norsk språknemnd hadde den omstridte utforming: "På grunnlag av vitenskapelig granskning skal ho gje styremaktene og ålmenta råd og rettleiing i språkspørsmål og i dette arbeidet fremja tilnærming mellom dei to skriftmåla på norsk folkemåls grunn."

Vi legger merke til at "på norsk folkemåls grunn" er blitt borte og i stedet for det kategoriske "fremja tilnærming mellom dei to skriftmåla" kommer nå "fremme samarbeid i dyrkingen og normeringen av våre to målformer og støtte opp om utviklingstendenser som på lengre sikt fører målformene nærmere sammen".

De videre punkter i lovens § 1 gir stort sett de samme oppgaver som Norsk språknemnd har hatt, men peker også ut over disse. Det heter at Norsk språkråd skal

- "c) gi myndighetene råd i språkspørsmål, særlig når det gjelder språkbruken i skolen, i Norsk Rikskringkasting og i statstjenesten, uttale seg om prinsipper for normering av skriftspråket og av stedsnavn, og komme med forslag om lovgivning i språkspørsmål,
- d) gi råd og veiledning til allmennheten,

- e) fremme og delta i nordisk samarbeid om måldyrking,
- f) sørge for at resultatene av rådets arbeid blir kjent."

I den innledning Norsk språkråds første formann, Johs. Aanderaa, hadde på rådets første ordinære møte i april 1972, la han med grunn vekt på den utvidelse av arbeidsområdet som Norsk språkråd har fått sammenlignet med Norsk språknemnd, i og med at den — som vi har sett — får til behandling juridiske og administrative problemer i forbindelse med vår språksituasjon. Dette betyr mer enn den — etter hans mening — forsiktige endring av grunnlaget for normeringsarbeidet. Han fremhevet også at derved har Språkrådet en videre oppgave enn språknemnder og akademier har i andre land, den er et permanent allment språkpolitisk organ.

Selv om de oppgaver som peker ut over Språknemndas, i seg selv er de vesentligste, kommer naturlig nok i det daglige arbeid de oppgaver rådet overtar og fører videre, til å veie tungt. Her er den rådgivende oppgave sentral, blant annet det omfattende arbeid med språklig godkjenning av lærebøker. Til de oppgaver som det er en glede å føre videre, er deltagelsen i det nordiske samarbeid om språkdyrking.

Språkrådets *vedtekter* gir regler for rådets sammensetning og hvorledes det skal fungere. Rådet er større enn språknemnda var, 42 medlemmer (mot 30 i nemnda). De fordeles på bokmål og nynorsk i to like store seksjoner. De deltagende institusjoner og organisasjoner *oppnevner* sine representanter (i Språknemnda *innstilte* de, mens Kirke- og undervisningsdepartementet oppnevnte dem). De språkpolitiske organisasjoner har fått sterkere representasjon, idet Riksmålsforbundet og Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur hver har to representanter i bokmålsseksjonen, tilsvarende har Noregs Mållag to i nynorskseksjonen og Det Norske Samlaget og Norsk Måldyrkingslag en hver, mens Landslaget for språklig samling har en representant i hver seksjon. Den Norske Forleggerforening og Norsk Skuespillerforbund er nye deltagere i språkarbeidet. Stortinget oppnevner fire representanter i hver seksjon. Som Norsk språknemnd har Språkrådet representanter for skoler og høyskoler, for forfatterforeningen, presseforbundet, og

kringkastingen. Det er personlige varamenn for samtlige medlemmer.

Administrasjonsformen er blitt en annen. Rådet velger blant sine medlemmer en fagnemnd på 8 medlemmer, 4 fra hver seksjon. Hver seksjon i rådet velger formann for ett år om gangen. Seksjonsformennene skifter om å være formann og varaformann i rådet, også for ett år om gangen. Også seksjonene i fagnemnda velger sine formenn, og formannen i fagnemnda som helhet er formannen fra den seksjon hvis målform *ikke* har rådsformannen. Styret i Språkrådet består av disse fire formenn + et seksjonsvalgt medlem fra hver rådsseksjon.

Fagnemnda blir i vedtektene forklart som "et faglig og konsultativt organ innen Norsk språkråd". Det skal "etter oppdrag av rådet" utrede spørsmål av rent språklig karakter og stå til konsultativ tjeneste for myndigheter og allmennhet. Vedtektene gir eksempler på hva fagnemnda konkret skal gjøre: rettleie om språkbruk i lærebøker, fremme enhet i terminologi innenfor, og "så langt det er naturlig", mellom språkgruppene, følge utviklingen i skrift- og talespråk og — viktig i vår sammenheng her — "vareta rådets kontakt og samarbeid med liknende institusjoner i andre nordiske land".

Vedtektene kommer nokså utførlig inn på hvorledes saker kan avgjøres enten i *plenum*, eller i en *seksjon*, og i saker av rent språklig karakter i noen tilfeller også av *fagnemnda*. Man har her kunnet bygge på erfaringer fra praksis i Norsk språknemnd. Det kan iblant bli tale om et skjønn når det f.eks. heter at "saker som berører den ene språkform, men ikke i betydelig grad den andre, skal avgjøres i den seksjon som saken berører". Jeg tror imidlertid ikke man skal overdimensjonere de vanskeligheter som kan oppstå i denne forbindelse. La meg bare til slutt nevne ytterligere en bestemmelse som er å finne i rådets vedtekter: "Alle avgjørelser ved plenumsbehandling i rådet krever flertall innenfor hver av seksjonene." Den klare betoning av seksjonene er nytt i vedtektene, men — såvidt jeg har kunnet forstå — en videreføring av praksis i Norsk språknemnd.

Organisasjonformen for Norsk språknemnd var utvilsomt

enkler. Der hadde en et arbeidsutvalg som formann og varaformann inngikk i, til å lede det faglige arbeid, og som også fungerte som styre. Jeg tror imidlertid ikke at det er noen fare for kompetansestrid mellom fagnemnd og styre.

Da Norsk språknemnd avsluttet sin tyveårs virksomhet den 31. januar 1972, gav Alf Hellevik et "attersyn på arbeidet i Norsk språknemnd". Han pekte på det uheldige i at Språknemnda som en av sine første oppgaver måtte gi seg i kast med vanskelige rettskrivningsspørsmål. Og han kunne fortsette: "Språkrådet står her i ein situasjon som dessverre er nokså lik den Språknemnda stod i da den tok opp arbeidet." Allerede Vogtkomiteen hadde pekt på at det kommende råd måtte ta opp rettskrivningsproblemet og hadde i den forbindelse uttalt: "— prinsipielt er det uheldig at former som både har tradisjon i skriftspråket og er levende i litteratur og tale, utelukkes fra den offisielle rettskrivning." En enstemmig stortingskomité sluttet seg til dette synet og uttalte: "Etter komiteens mening bør en i framtida vise en liberal holdning til de mange ord og former som både har tradisjon i skriftspråket og er levende i litteratur og tale, men som i dag er utelukket fra gjeldende rettskrivning." Hermed er en stor og tidkrevende oppgave pålagt rådet. Jeg vil nøye meg med dette glimt av de fremtidige oppgaver for Norsk språkråd; mitt oppdrag i dag var jo bare å trekke linjen frem til rådet.

Hellevik så tilbake på de tyve år i Norsk språknemnd og kunne si at det helst har gått bra. "Eg vonar," fortsatte han, "Norsk språkråd etter tjue år kan sjå tilbake på eit like godt samarbeid." Jeg vil som Hellevik *håpe* at rådet kan finne frem til gode samarbeidsformer, til gagn for norsk språk og til gagn for nordisk.

